

**ВЛИЯНИЕТО НА КЮРДСКИЯ ВЪПРОС
ВЪРХУ СТАБИЛНОСТТА НА БЛИЗКИЯ ИЗТОК
И ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН.
НОВИЯТ РЕГИОНАЛЕН МИЛИТАРИЗЪМ НА ТУРЦИЯ**

Йордан БАКАЛОВ*

**THE INFLUENCE OF THE KURDISH QUESTION
ON THE STABILITY OF THE MIDDLE EAST AND THE BLACK
SEA REGION. TURKEY'S NEW REGIONAL MILITARISM**

Yordan BAKALOV*

Abstract: *The new architecture of the Middle East is in a process of forming. It cannot be stable, unless the necessary steps are taken towards resolving the Kurdish question. The stability of the Middle East and the Black Sea region is of strategic importance for Bulgaria and the EU. The Syrian civil war has allowed Turkish politicians and the military to build a buffer zone in northeastern Syria with a depth of 30-40 km. Turkey's real goal is, above all, to build a buffer zone between the Turkish border and Kurdish-populated areas. Ankara has been pursuing a strategy of repression and integration for decades and has achieved only a symbolic solution to the Kurdish issue, the same strategy with renewed vigor began to implement it again in 2015/2016, expanding it throughout the region.*

Key words: *Turkey, Syria, Middle East, Kurdish question*

* Авторът е доцент, доктор, ректор на Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

* The author is an Associate Professor, Philosophy Doctor, Rector of the Higher School of Security and Economics – Plovdiv.

В тази студия се изследва един перманентно взривоопасен район и влиянието на кюрдския фактор за стабилността му. Събитията през последните години предизвикаха в различни райони на света сериозни кризи и трусове. Всяка от тези кризи се различава една от друга и е на различна степен от своето развитие. Тогава, когато имаме наслагване на няколко кризи, има много сериозна опасност цели райони от света да бъдат дестабилизирани. Овлабяването на всяка криза е много трудно и скъпо действие, и особено когато има наслагване на една криза с друга, тя може да излезе от границите си и отново става много трудно прогнозируема и управляема.

Кризите, които се случиха в света през последните години, са взаимнозависими и си взаимодействат. Кризата на ЕС е свързана с въпроса за Украйна и взаимодействието му с Русия. Кризата с мигрантската вълна отново е свързана с Европа, Близкия изток и Турция. Близкият изток е в процес на стратегическо преформатиране. Това изисква активно ангажиране на евро-атлантическата общност с регионалната динамика. Ако нейната конфликтност не бъде урегулирана, хранителната среда за религиозно мотивирания фанатизъм ще нараства и ще търси широко поле за изява. Като се имат предвид демографските особености на Европа, тя е силно уязвима, поради което час по-скоро следва да ревизира парадигмата си за ефективността на „меката сила“; хладнокръвно да направи преценката, че демокрацията във вида, в който я познаваме в Европа, е неприложима система за управление на незрели общества, и да реагира на геополитическите реалности не само реактивно – с разбиране за същността на процесите и отразяващи ги с декларации, издържани в стила на политическата коректност, но и проактивно – с воля за регулиране на посоката и скоростта на регионалната динамика. Като следствие от дейността на ислямистки структури в някои държави от кризисните региони съществува реална опасност членове на терористични организации и криминалният контингент да се възползват от регионалната нестабилност и миграционните потоци да достигнат територията на страната ни и държави от ЕС. Криминални среди активно участват в трафика на мигранти и придобиват финансови ресурси.

Миграционният поток е предизвикателство към системите за защита на границите и способностите за интеграция на компактни маси хора с различна култура. Той налага и необходимост от преразпределение на национален доход за подпомагане на търсещите закрила, както и носи рискове от здравен характер. Високата имиграция е и предизвикателство за съществуващата правна рамка за

употреба на сила от въоръжените сили и полицията при подобни кризи. Провалената държавност и неспособността на централните власти в някои от държавите от региона създават условия за възникване на терористични групировки, нелегален трафик на оръжие, хора и наркотици, разпространение и употреба на оръжия за масово унищожение, както и за дестабилизация на комуникационните транспортни и енергийни коридори.

Стартирането на ядрена надпревара в Близкия изток е риск за сигурността на Европа, и особено за националната сигурност и отбрана на България, чиято територия се намира в обсега на ракети със среден радиус, които могат да бъдат изстреляни от този район. Този риск ще се превърне в заплаха, в случай че противопоставянето между шиитската и сунитската ос в Близкия изток ескалира, а Иран вземе политическо решение да пренебрегне договореностите с петте държави – постоянни членки на Съвета за сигурност на ООН, и Германия, разписани в Съвместния всеобхватен план за действие, и възобнови дейността си по своята ядрена и ракетна програма. При подобно негативно развитие Саудитска Арабия също би инвестирала ресурси в придобиване на военни ядрени способности. Допълнителен, но не и по-малък риск представлява възможността да се използват ядрени компоненти в асиметрични форми на военни действия.¹

На границата на Турция се развиват конфликтни процеси, свързани с бойни действия в Сирия и Ирак. Двете държави са се превърнали в бойни полета, в които воюват редица сили, в т.ч. шиити, сунити и кюрди. Битките се водят до границите на четири регионални сили – Иран, Саудитска Арабия, Турция и Израел. Сблъсъци има и в Украйна, а в Черно море ситуацията е напрегната. Районът на Черно море граничи с Европа, Евразия, Близкия изток и държавите от бившия Съветски съюз и затова има стратегическо значение.

Експанзията на ухабитско-салафистката идеология и нейната организационна инфраструктура вече е достигнала нива, които в краткосрочен план не могат да бъдат редуцирани до приемливи нива. Трудно ще бъде намерено бързо, работещо и устойчиво решение на феномена „Ислямска държава“.²

¹ **Визия** 2020: България в НАТО и европейската отбрана. Решение на Министерски съвет № 690 от 3.10.2014 г.

² **Ангелов**, Пламен. Кюрдският фактор в блискоизточното геополитическо уравнение. София: Г. С. Раковски, 2016, с. 5.

В контекста на трайната нестабилност на района на Близкия изток са и стремежите на кюрдите в Турция, Сирия и Иран за самоуправление (в Ирак вече съществува кюрдистанска автономна област). Развиват се сепаратистки проекти и се очертават амбициите им за образуване на самостоятелна държава или автономно управление.

Неустойчивостта на геополитическите ориентири и турбулентният характер на военнополитическата обстановка и средата за сигурност в Близкия изток и Черноморския район превръщат в сериозно предизвикателство прогнозирането на бъдещите процесите в района.

Независимо от трудността на прогнозиране и анализиране на динамиката на предизвикателствата може да се направи опит да се прогнозира бъдещите възможности за решаване на проблемите в района:

А. Регионът дълго време да е в криза, която да придобие латентен характер с променлива интензивност.

Б. При решаването на кризата да се стигне до преаранжиране на границите в района, което би могло да доведе до дълготрайна стабилност.

Вследствие на продължаващите стълкновения в редица райони се извършва и основна смяна на конфесионалния състав на населението, оформят се райони, които се обитават само от една религиозна група. След началото на кризата в Сирия се отчитат промени във всички религиозни и етнически групи, с изключение на шиитите. За промяната в конфесионалния състав на сирийското население спомага и управляващият режим.

Кюрдите са древен народ на Месопотамия. Принадлежат към групата на индоевропейските народи, имат самостоятелен език и културна самобитност. Прадедите им са племената лулу, касии, гути и заза, върху чиято територия е създадена Асирийската империя. Насилственото им ислямизиране започва след арабското нашествие през VII век. При османските завоевания султан Селим I (1514 г.) обявява княжествата им за васални и оттогава репресията над кюрдския народ не е спирала.

Според различни статистики понастоящем броят на кюрдите варира между 30 и 40 млн. Те са четвъртата по големина етническа група в Близкия изток след арабите, персите и турците. Разпръснати са из почти всички държави от Близкия изток, но компактно населяват съседни области в Турция, Иран, Ирак и Сирия.

Кюрдите съставляват 18 % (около 15 млн.) от населението на Турция; 15 – 20 % (около 7,5 млн.) – на Ирак; 10 % (около 8 млн.) – на Иран, и 8 – 9 % (около 1,5 млн.) – на Сирия. Над 2 млн. е кюрдската диаспора в държави извън Близкия изток (най-много са в Германия – около 1,5 млн.). Около 70 % от кюрдите са мюсюлмани сунити. За да съхранят и подчертаят етническата си идентичност, те са възприели Шаафитската школа (Shafi'i mazhab) за разлика от арабите и турците, които принадлежат към ханефитското течение. Преобладаващо шиити – дуодецимани и алевити (къзълбаши), са кюрдите в Иран. Сред тях има и християнски сегмент, който изповядва различни деноминации на тази религия. Близо 500 хил. са йезиди.

Кюрдите са най-големият етнос в света без своя суверенна държава. През август 1920 г. в парижкото предградие Севър държавите – победителки в Първата световна война, и Османската империя подписват мирен договор, който предвижда създаването в юго-източните части на империята на независим Кюрдистан и Хеджаз (част от днешна Саудитска Арабия). В резултат на Националноосвободителната война на Турция (1919 – 1922 г.), поведена от Мустафа Кемал (Ататюрк), силите на Антантата напускат Мала Азия. През 1923 г. е подписан Лозанският мирен договор, който отменя Севърския, и кюрдите, както и населяваните от тях територии са трайно преразпределени между Турция, Сирия, Ирак и Иран. Именно последиците от Лозанския мирен договор полагат началото на новата история на кюрдското движение за самоопределение и независимост. Кюрдското население в Сирия съставляват преди всичко бежанци от Турция. Първата вълна, преселила се в Сирия от Турция, е след разгрома на въстанието от 1925 г., след това – през 1938 г., е второто преселение на кюрдските племена, поддържащи въстанието в Дерсим. Най-голямата вълна на преселение протича в края на XX век в резултат на войната между бойците на Кюрдската работническа партия и турските сили за сигурност.

За да разберем значението на кюрдския фактор за глобалния и регионалния баланс, както и основните причини за превръщането му в елемент на неопределеност в региона, е необходимо да разгледаме географските райони в Близкия изток с преобладаващо кюрдско население. Те представляват транзитно пространство, където трудно може да се изгради вътрешно геополитическо единство. Поради това, че са важни транзитни области в Близкия изток и Евразия, тези райони са притегателен център за глобалната и регионалната конкуренция, поради което не могат да постигнат вътрешна

геополитическа съгласуваност, и следователно се превръщат в източник на нестабилност.

Можем да изтъкнем четири основни характеристики – две от континентален и две от локален мащаб, които превръщат районите с кюрдско население в транзитно пространство и оформят геополитическите измерения на кюрдския въпрос. На първо място, по протежение на оста изток – запад на евразийския материк тези райони лежат върху най-критичния участък от континенталния маршрут, който преминава през южната част на Каспийско море. Второ, по протежение на оста север – юг те са геополитическият кръстопът, през който се осъществява връзката на Кавказ като едно от четирите важни транзитни направления между евразийските степи и южните морета (другите три са Балканите, Афганистан/Хайберският проход и Тибет/Индокитай) с Персийския залив на югоизток и с Източното Средиземноморие на югозапад. На трето място, ако разгледаме локалните им характеристики, ще видим, че районите свързват вътрешността на Мала Азия както с Месопотамия, така и през Иран с азиатския континент, което има изключително голямо значение за Турция. Четвърто, фактът, че районите с кюрдско население са център на окръжността Черно море – Каспийско море – Персийски залив – Източно Средиземноморие, е сред важните нюанси на геополитическия фон на кюрдския проблем. На този геополитически фон се откроява обстоятелството, че в проблема са въвлечени САЩ, влиятелни европейски сили и Русия, което неизбежно оставя върху района отпечатъка на геополитическото съперничество в Евразия.

В основата на геокултурното и геоетническото измерение на кюрдския въпрос е това, че кюрдското население е разположено в активната среда на турското, арабското и персийското население, които са другите три главни компонента в Близкия изток. Поради това всяка Велика сила, която провежда политика спрямо трите главни компонента, се опитва да използва по един или друг начин кюрдите като параметър в стратегическото уравнение.³

Войната в Сирия и продължаващият конфликт с променлива интензивност в Югоизточна Турция задават нови посоки на геополитическата динамика по четирите направления на кюрдския фактор в Близкия изток.

³ Спасов, Теодор. Кюрдите – основното, което трябва да знаем за тях. [онлайн]. https://www.actualno.com/columnist/article/1138/author_id/29

През последните десетилетия кюрдските политически партии имат силно регионално въздействие в Близкия изток. От десетилетия например Кюрдската работническа партия – обявена за терористична организация в Турция – се бори за автономия в югоизточната ни съседка. Кюрдите днес са актьори във военните конфликти още в Ирак и Сирия, където противодействат успешно на екстремистката групировка ИДИЛ, контролираща големи територии и отговорна за много от терористичните атаки срещу цивилни граждани в Европейския съюз през последните години. Докато някои политически кюрдски актьори предпочитат автономия или пълна независимост на Кюрдистан, други пледират просто за парламентарно представителство и повече права в рамките на различните държави, в които са активни.

Турбулентната среда за сигурност в БИ значително усложнява регионалното геополитическо уравнение. Гражданската война в Сирия отключи процеси на трансформация в района, които изведоха двете известни в това уравнение: сунитската и шиитската оси в БИ.

Сунитската ос, представяна от монархиите в Залива и Турция, изглежда твърдо решена да не допусне нарастване на геополитическата тежест на шиитски Иран. Подобна перспектива поражда заплахата за устойчивостта на сунитските монархически режими, тъй като съдържа потенциал да вдъхнови и катализира протестната енергия на сегрегираните шиитски общности в кралствата от Залива.

Прякото ангажиране на Иран на страната на Асад в сирийския конфликт прави видима „шиитската дъга“ – Техеран, Багдад, Дамаск, Бейрут, която Москва и Пекин искат да укрепят като стена пред миграцията на сунитския радикализъм – „Ислямска държава“, „Ал Кайда“, на север към Кавказ и провинция Синдзян, населена с мюсюлмани уйгури. Интересите на Запада са свързани с премахването на Асад – последния светски диктатор в Близкия изток, и замената му с правителство на „умерени ислямисти“. Асад е също съюзник на Иран и съсед на Израел от север, което го превръща и в ключова заплахата за сигурността на еврейската държава – особено след като Саддам бе премахнат след 2003 г. Проблемът на западната стратегия е, че залага на предпоставка за промяна, която, очевидно, не е налична в достатъчно голяма степен – т.нар. „умерен ислямизъм“ на арабите сунити и турците. Самото понятие „умерен ислямизъм“ е проблемно, защото никой не е дефинирал границите на подобно предполагаемо политическо движение с радикалния ислямизъм на „Ал Кайда“ и „Ислямска държава“. Опитът такива граници да

бъдат поставени чрез режима на бившия президент Морси в Египет претърпя пълен неуспех въпреки сериозната намеса и подкрепа от страна на Турция. Умереността все повече напуска и управляващия Турция президент Ердоган, особено след опита за преврат. Опитите за съчетаване на демокрацията с исляма водят не до либералнодемократични режими от западен тип, а до популистки авторитарни режими на ислямистки движения, които се радикализират от момента на поемане на властта (с възможно изключение на Тунис, където светската опозиция се оказва достатъчно силна, за да бъде непреодолим фактор пред амбициите на ислямистите). Това превръща западната стратегия в региона в „плаващи пясъци“, а уязвимостта ѝ нараства заедно с изтеглянето на американските войски от Ирак и Афганистан.⁴

След избухването на гражданската война в Сирия военната и политическата карта драматично бяха преначертани. На територията на Ирак, Турция и Сирия се очертават местни участъци и политически разклонения от кюрдската общност, които контролират големи райони от сирийско-турската граница, като ги обявяват за федерален район и установяват местно самоуправление (Отряди за народна самоотбрана и Партия за демократично единство). Военните успехи на Отрядите за народна самоотбрана поставят Кюрдската работническа партия пред дилемата да продължи ли битката срещу Турция, използвайки логистиката на сирийската територия, или да придобие повече кюрдска автономия в Сирия.

При скорошните регионални пренареждания явно е, че вторият вариант ще е по-удачен за Отрядите за народна самоотбрана и Партията за демократично единство да се превърнат в сирийска кюрдска партия, която идеологически е обвързана с Кюрдската работническа партия и нейния лидер, но оперативно са разделени. Атаките от страна на Турция на бази в Северна Сирия и Северен Ирак показват опасно ескалиране на конфликта. Нервността на Турция трябва да накара другите участници в конфликта да прекратят помощта си към Отрядите за народна самоотбрана и Партията за демократично единство. Стремешът на Кюрдската работническа партия и нейните разклонения е да създаде „сухопътен мост“ през населявани от кюрди райони и да имат съприкосновение и контрол по границата между Турция и Сирия, за да установят самоуправление, включващо кюрдски и не-кюрдски общности. На тези цели се противопоставя Турция, която се стреми да унищожи стремешите за самоуправление на тези райони от Отрядите за народна самоотбрана

⁴ Минчев, Огнян. [онлайн]. <https://ognyanminchev.wordpress.com/>

и Партията за демократично единство. Сближаването на Анкара и Москва позволи на турските войски да влязат в Сирия през август 2016 г. Биейки се заедно със сирийските бунтовници срещу ИДИЛ, основната цел на Анкара беше да спре настъплението на Отрядите за народна самоотбрана на запад от р. Ефрат. Най-драматичният сценарий за Турция е възможността за създаване на независима кюрдска република в Сирия и Ирак. Това е заплахата за Турция, която може да доведе до дестабилизиране на кюрдските райони в Югоизточна Турция и оттук до дестабилизиране на цялата държава.

За да успее проектът на Отрядите за народна самоотбрана и да не продължи да разчита на режима на Асад, е необходимо да се намери могъщ покровител. Подходящи за тази цел са Русия и САЩ. Основна цел на Русия на този етап си остава запазването на режима на Асад и тя прави всичко възможно това да се случи, включително като се съгласи Турция да проведе операция „Ефратски щит“. Руски войски присъстват в района на Манбидж, като основната им цел е да не допуснат сблъсъци между кюрдските Отряди за народна самоотбрана и турските войски. Официалната политика на Москва е не да поддържа кюрдското самоуправление, а да върне властта на Асад в района. Ето защо Отрядите за народна самоотбрана и Партията за демократично единство не могат категорично да разчитат на Русия независимо от близките им контакти през годините.

С избирането на президента Тръмп САЩ демонстрират желание за нова политика при решаване на конфликта, което се свежда до разделяне на държавата на сфери на влияние по подобие на Ирак. В лицето на Отрядите за народна самоотбрана САЩ припознаха надежден партньор в борбата срещу ИДИЛ, което премахна необходимостта от разполагане на американски войски в района. Военната подкрепа на САЩ обаче несъзнателно подкрепи желанието на определени кръгове да продължат битката срещу турската държава.

Това поставя САЩ в позиция, в която при по-голяма гъвкавост и от двете страни им дава възможност да постигнат своите цели, а именно: Отрядите за народна самоотбрана, Партията за демократично единство и Кюрдската работническа партия да постигнат самоуправлението си, а САЩ по никакъв начин да не заплашат турските си връзки. Създавайки работещо самоуправление, алтернативни търговски маршрути и организирайки отбраната им, се създава възможност районът да не зависи от Дамаск. По този начин ще се измени военната роля поради липса на централен контрол от Дамаск, а и хората от района няма да обслужват антитурската прог-

рама на Кюрдската работническа партия. Това би могло да се постигне при възобновяване на преговорите за прекратяване на огъня между Турция и Кюрдската работническа партия. Това на този етап с оглед на целите, които преследват всички играчи от конфликта, изглежда, не е възможно.

Обособяването на Сирийски Кюрдистан като пореден автономен проект в Близкия изток е геополитическа реалност. Той ще остане на новата политическа карта на региона, независимо как ще бъде урегулиран конфликтът в Сирия. Отношенията между правителството на Сирия и кюрдите не са прости: кюрдите са лишени от възможността да получат образование на родния си език и да притежават собствени средства за масова информация. Присъствието на американски войски в Северна Сирия стимулира сепаратистките настроения сред кюрдите, а руските войски като съюзник на Асад им дават възможност да се завърнат в Сирия, гарантирайки им културна автономия. За Турция най-малка опасност представлява точно руският проект. Ето защо следва да сме предпазливи в прогнозите си за динамиката на проекта в перспектива, тъй като предизвикателствата тепърва предстоят. В него са инвестирани прекалено много емоция и надежда; той ще е реализиран блян на поколения кюрди да постигнат признаване на техните политически, културни и национални права. За Кюрдската работническа партия автономията на Сирийски Кюрдистан е може би най-ценната победа в нейната история и пилотен проект на идеологията на Йоджалан. Значението на този триумф обаче не е еднозначно. По отношение на кюрдския национализъм в Турция той има кумулативен ефект: превръща се в силен импулс за неговата радикализация, която се изразява в ескалация на сепаратистките стремежи – динамиката на обстановката по сигурността в Югоизточна Турция го доказва. Обстановката в Турция нараства в посока на по-ожесточени сблъсъци и крайни действия от двете страни на конфликта. В резултат на сблъсъците кюрдската общност се консолидира и дистанцира от турското общество и се самоизолира от турските си съграждани. Освен това кюрдските кантони в Северна Сирия са удобен плацдарм за Отрядите за народна самоотбрана за маньовър и организиране на акции срещу турските сили за сигурност.

Вътрешните процеси в Иракски Кюрдистан са в сложна фаза. В резултат на плурализма парадигмата „единство за сигурност и независимост“, доминирала политическия дискурс през последното десетилетие, вече се интерпретира от различни ракурси. Доминантното положение на Кюрдистанска демократическа партия и клана

Барзани се атакува от останалите партии, които не желаят да са в позицията на служебно дисквалифицирани участници в политическия процес. Проблемът „Киркук“, който е крайтъгълният камък в отношенията между шиитския Багдад и кюрдския Ербил, може да се окаже „кутията на Пандора“ – анексирането на провинцията от кюрдистанската автономна област.⁵

Динамиката по останалите направления на кюрдския фактор ще въздейства и върху обстановката в Ирански Кюрдистан, която на този етап е относително спокойна. До края на годината по всяка вероятност ще се проведе референдум за независимостта на иракски Кюрдистан. Той ще се проведе и в спорни територии – такива като богатия на нефт Киркук, който не се явява част от Кюрдистан, но има кюрдско мнозинство и е под кюрдски контрол. Това създава рисков потенциал и е възможно да взриви вътрешнополитическата ситуация в Ирак и да доведе до поредна остра военнополитическа криза.

Пред кюрдския фактор в Близкия изток се очертават три опции за включване в блискоизточното геополитическо уравнение: да бъде самостоятелна компонента или да гравитира към сунитската или шиитската ос. Описаните конфликтни вътрешни взаимодействия в четирите кюрдски региона, както и разнопосочните интереси на доминиращите в тях политически субекти по отношение на регионалните партньорства правят първата опция трудноосъществима. Очевидно, кюрдският фактор като цяло ще заложи на национализма и ще се позиционира в религиозното междуосие. За да остане там обаче, устоявайки на гравитационните въздействия на сунитската и шиитската дъга и извличайки стратегически дивиденди, ще е необходим точен геополитически баланс. На този етап не може да се направи позитивна прогноза, че политическите лидери на кюрдските общности в Близкия изток ще се справят с това предизвикателство, като направят необходимите отстъпки, и най-вече отклоняването от въоръжената борба срещу Турция. Ако не предприемат необходимите политически ходове, те рискуват да загубят всичко, което са спечелили в Северна Сирия.

Арабската пролет от 2010 г. събуди надежди, че съществуващите сили на автократия и джихадът в региона са отхвърлени безвъзвратно от нова реформистка вълна. Тя започна като въстание за

⁵ Без включване на провинция Киркук в пределите на кюрдистанска автономна област, респективно без пълно и автономно от централната власт разпореждане с въглеводородните находища, бъдещата кюрдска държава не би могла да съществува (защото не би разполагала с достатъчно приходи да се издържа).

либерална демокрация на младото поколение. Скоро то бе изтласкано встрани, объркано или смазано. Емоцията от началото премина в парализа. На практика Арабската пролет по-скоро показва, отколкото преодоля вътрешните противоречия на арабско-ислямския свят и на политиките, предназначени да ги разрешат. Конфликтите в Сирия и Ирак се превръщат в символ на нежелана нова тенденция: разпадане на държавността на племенни и сектантски общности, някои от които прекрояват съществуващите граници, увлечени в яростни сблъсъци, а други, манипулирани от съперничаещи си външни фактори, не признават никакви общоприети правила освен закона на по-силния.⁶

Анализът на възможността за постигане на договореност за разрешаване на Сирийската криза в рамките на срещите във Виена показва, че сега все още съществуват редица препятствия за това. На първо място обстоятелство, че нито САЩ разполага с възможността цялостно да влияят върху решенията на Турция и Саудитска Арабия, нито Русия – върху тези на Иран и Сирия. Поради което следва да се отбележи, че Иран, Турция и Саудитска Арабия имат и преследват собствени интереси в Сирия, които до голяма степен не съвпадат с тези на САЩ и Русия. Иран от своя страна цели разширяване на шиитското влияние в региона, както и да не бъде прекъснатата връзката с ливанската „Хизбуллах“. За целта до настоящия момент Иран предоставя на управляващия режим както финансова подкрепа, така и военна. Турция предявява свои претенции за контрол над северните части на Сирия, като в т.ч. се противопоставя на нарастващото влияние на кюрдите. След укрепване на властта на президента Реджеп Ердоган позицията на Турция по въпроса се втвърди. Саудитска Арабия цели цялостна смяна на управляващия режим и подмяна на алауитското управление със сунитско. Успоредно с това кралството е изправено пред редица вътрешни проблеми. Не на последно място следва да се очаква, че както Турция, така и Саудитска Арабия ще се противопостави на светския характер на управление в Сирия. Вследствие на това дори Русия и САЩ да успеят да постигнат договореност, горепосочените обстоятелства ще продължат да възпрепятстват както настоящите, така и бъдещите мирни инициативи за уреждане на конфликта в Сирия. Предизвикателство за кюрдския фактор ще бъде намирането на вярно решение за движение в този сложен и напрегнат геополитически лабиринт. Военните успехи на кюрдите в Сирия поставиха Турция

⁶ **Кисинджър**, Хенри. Световен ред. Глава III. Ислямизмът и Близкият изток: свят в безредие. София: Труд, 2015, с. 138.

под още по-голям натиск и позволиха на Отрядите за народна самоотбрана и Партията за демократично единство да създадат автономни области. Турските сили за сигурност провеждат стотици операции в градските и селските райони. При възхода на националистическото движение, особено след референдума, твърдят политически подход на Анкара е да отслаби възможно най-много Кюрдската работническа партия. Управляващите се опитват да подхранят кюрдски представители, които даже нямат косвени връзки с Кюрдската работническа партия, за да създадат алтернатива за кюрдите, които искат да бъдат представени политически. Това естествено е стратегия за дискредитиране на политическия представител на кюрдската общност в турския парламент – Демократическата партия на народите. От всичко това можем да направим извода, че се създават други участници, за да може Демократическата партия на народите и Кюрдската работническа партия да не са единствените представители на кюрдската общност. Такава партия е Хюда-Пар (Партията на свободната кауза) – малка сунитско-ислямска кюрдска партия, открито подкрепила кампанията „ДА“ на референдума, като самата тя се ползва от подкрепата на президента, който лично им благодари за това.

След опита за преврат правителствените институции обвиняват кадрите, свързани с движението на Фетхуллах Гюлен, за мобилизацията на Кюрдската работническа партия. Обратното твърдят представителите на кюрдските движения, които обвиняват централните власти, че са организирали ескалацията, за да оправдаят своите репресии. Отстраняването на законно избраните представители във властите затвърди представите на кюрдската общност, че не са признати. Всичко това и репресиите засилват разбирането им, че няма възможност за демократична политика, поради което за някои единствената отворена врата е въоръжената борба.

В случай, че несистемните субекти, като Партията на демократичния съюз и Кюрдската работническа партия, не проявят политически разум и ескалират претенциите си за създаването на самостоятелна държава съответно в Сирия и Турция, а иракските кюрди, инспирирани от популизма на Барзани, се втурнат към изграждане на независима държава, трудно ще се намери вярна формула за решаване на блискоизточното геополитическо уравнение.

СИРИЙСКАТА ГРАЖДАНСКА ВОЙНА И РАЗВИТИЕТО НА ТУРСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В КОНТЕКСТА НА КЮРДСКИЯ ВЪПРОС

Сирийската гражданска война даде възможност на турските политици и военни да изградят буферна зона в Североизточна Сирия с дълбочина 30 – 40 км. Тази позиция е защитавана пред световната общност с желанието им да настанят в зоната сирийски бежанци от Турция. Офанзива „Мирна пролет“ от октомври 2019 г. официализира контрола над ивица от Североизточна Сирия, включително градовете Рас ал Айн и Тел Абяд. Това принуди доминиращата кюрдска Партия за демократично единство и нейните въоръжени сили (Отрядите за народна самоотбрана) да потърсят подкрепа от сирийския режим и Русия, за да се защитят срещу заплахата от нахлуването на турските въоръжени сили в района. Турската военна операция минимализира перспективата сирийските кюрди да постигнат по-голяма автономия и помогна да се засили позицията на сирийския режим в североизточната част на страната, но това беше само непосредственият ефект от операцията. Истинската цел на Турция е преди всичко да изгради буферна зона между турската граница и районите, населени с кюрди, северно от сирийския град Ал Баб и превземането на Африн, населен с кюрди. Всички турски операции срещу Кюрдската работническа партия в Иракски Кюрдистан, въздушните удари в района на Ирак в Синджар и разширяването на турския военен контрол над собствените му югоизточни провинции Сирнак и Хакари са свързани с тази политика на турската държава. Анкара приема Кюрдската работническа партия и Партията за демократично единство за идентични и предприема периодично мащабни регионални военни офанзивы срещу тях, използвайки силата и възможностите на армията, която ограничава свободата и възможностите на кюрдските сили да маневрират. Неуспехът на мирните преговори между правителството и Кюрдската работническа партия през 2015 г. постави значителна пречка за установяване на мир и стимулира антикюрдския милитаризъм от страна на Турция. Заедно с иракските Пешмерга, американските военновъздушни сили и Свободната сирийска армия през 2015 г. силите на Отрядите за народна самоотбрана победиха „Ислямска държава“ в битката за град Кобани (Сирия). Това доведе до нарастващ контрол от страна на Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана над Североизточна и Северозападна

Сирия. Постоянната американска подкрепа на Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана да ръководи и воюва срещу „Ислямска държава“ помогна за бързото разширяване на контрола на Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана върху североизточната част на Сирия. В резултат на това разширяване пред Турция се яви перспективата на южната си граница да изгради и контактува с държавен и административен апарат от Партията за демократично единство. В резултат на тази перспектива Анкара се преориентира от желанието си да свали режима на Асад към възпиране на Партията за демократично единство на южната си граница. Изпълнявайки новата си стратегия, Турция окупира зоната, северно от сирийския град Ал Баб, през 2016/17 г., освобождавайки го и от „Ислямска държава“, и предотврати обединяването на сирийските кюрдски територии, завладявайки Африн с мнозинство от кюрдско население през 2018 г. Тези действия на турската държава принудиха Партията за демократично единство да приеме разширено военно присъствие на сирийския режим и Русия по сирийско-турската граница през 2019 г. Тези турски офанзиви възобновиха с нова сила враждата на Анкара със сирийския режим и се отразиха негативно на взаимоотношенията на Турция със Запада. Турската държава невинаги се е отнасяла към кюрдския въпрос по такъв милитаристичен начин. Водейки политика на противопоставяне срещу режима на Асад, между 2013 и 2015 г. Анкара се стреми да привлече Партията за демократично единство в борбата си срещу сирийския режим. Лидерът на Партията за демократично единство Салих Мюслим беше поканен и посети Анкара два пъти за консултации на високо ниво при относително добри предложения. След като Партията за демократично единство отказа да се въздържа от едностранни стъпки за обявяване на автономия, да прекъсне връзките си с Кюрдската работническа партия и да се присъедини към сирийската опозиция, Турция започна да разглежда Партията за демократично единство като заплаха. Анкара, имайки сериозно влияние над сирийската опозиция, която първоначално също не беше въодушевена от исканията на кюрдите за по-големи колективни права, особено политически.

От средата на 90-те години Турция успя да изгради своеобразно партньорство с партията на Барзани в Ирак (Кюрдската демократическа партия). Това взаимодействие се ускори особено след като иракската Конституция от 2005 г. призна иракския регион Кюрдистан. Независимо от променливия характер на взаимоотношенията им и нарастващо напрежение отношенията между Турция

и Кюрдската демократическа партия оцеляха и след референдума за независимост на иракските кюрди през 2017 г. В преследване на мирно уреждане на кюрдския въпрос след неуспешни по-ранни опити за преговори през 1993 и 2009 г. партията на Ердоган води интензивни преговори с Кюрдската работническа партия до 2015 г. Икономиката на страната тогава процъфтяваше и тя можеше да преговаря от силна позиция. Лидерът на Кюрдската работническа партия – Абдула Йоджалан, и министър-председателят на Турция по това време – Реджеп Ердоган, в публични изявления декларираха желание за развиване на турско-кюрдското съжителство в демократизираща се Турция. Самият Ердоган на няколко пъти ясно заяви, че решението на кюрдския въпрос е неизбежно и политическо, но въпреки напредъка преговорите в крайна сметка се провалиха. Проблемни за успешните преговори бяха сирийските територии, контролирани от Партията за демократично единство, която е тясно свързана с Кюрдската работническа партия. Йоджалан беше категоричен, че придобиването на автономия на Партията за демократично единство няма да застраши интересите на Турция, докато за Ердоган това е червена линия и не може да има втора автономна кюрдска област по турската граница. Очевидно, политическите елити на Турция възприемат подобна стъпка като потенциал за трансформиране на борбата на Кюрдската работническа партия. Отказът ѝ да се разоръжи и разпусне беше друга причина за провала на мирните преговори, както и нежеланието на правителството на Турция да разреши автономия на местното управление или обучение на кюрдски език в държавните училища. Ескалиращото съперничество между Партията на справедливостта и развитието и Движението на Фетхуллах Гюлен и победата на изборите на Народната демократическа партия през 2015 г. са други вътрешни причини за провала на преговорите. Присъствието на Народната демократическа партия в Меджлиса измести Кюрдската работническа партия като водещ представител на кюрдите. Партията на справедливостта и развитието загуби своето парламентарно мнозинство и временно блокира плановете на Ердоган да въведе президентска система. След тези провалени преговори Кюрдската работническа партия даде приоритет на сирийското си начинание, а Партията на справедливостта и развитието – на продължаването на управлението си. Съюзът на Партията на справедливостта и развитието с крайнодясната Партия на националистическото движение и нарастващият авторитаризъм на Партията на демократичния съюз и нейните въоръжени сили

(Отрядите за народна самоотбрана) в Сирия изключват възможността за повторно започване на преговори.

Изправена пред възможността от гражданска война в градовете с кюрдско мнозинство в югоизточната част на страната, след прекратяване на мирните преговори с Кюрдската работническа партия Анкара се върна към стратегията си за решаване на кюрдския въпрос със сила и интеграция. Разглеждайки кюрдския въпрос като проблем за установяване на централно управление в периферията на империята, управляващите се опитват да го разрешат чрез комбинация от сила и приобщаване. Тази стратегия е използвана от късната Османска империя и ранната турска република и е политика на оцеляващия рефлекс, основана на концепция с националистическа идентичност и автократично управление. Тази политика беше институционализирана през следващите години от централизираното управление на турската държава. За да легитимира собствените си действия пред обществото и спрямо кюрдите, турската държава използва термини, като „бандитизъм“, „тероризъм“, „сепаратизъм“. Анкара отказва да признае кюрдския въпрос като въпрос, поставен от значимо малцинство в търсене на по-големи колективни права, и стратегията ѝ за справяне с кюрдския въпрос се състои в прилагане на политика тип „разделяй и владей“, с основна цел предотвратяване на появата на обединен кюрдски фронт. Тя се възползва много ефективно от различните религиозни, идеологически и племенни разцепления сред кюрдите от Турция, за да привлече кюрдски избиратели и поддръжници. Първоначалната марксистка ориентация на Кюрдската работническа партия е била сериозна пречка за по-религиозните и консервативни кюрди, което донякъде обяснява защо тя не се радва на по-голяма подкрепа. Кюрдите се оказаха податливи и на интеграция, но Анкара не успя да преориентира лоялността на кюрдите към турската държава по по-траен начин. Стратегията на Турция за ускоряване на икономическото развитие на кюрдския регион като цяло беше последваща политика, която можеше да има по-добър резултат. С прилагането на репресии, кооптация и развитие турската стратегия потиска Кюрдската работническа партия с относителна лекота след началото на 90-те години, но не успя да реши кюрдския въпрос, даже напротив – секюритизираният подход на Анкара значително повиши кюрдската политическа идентичност, осведоменост и активност. Репресивните практики на турската държава показаха фактически второстепенния статут на кюрдските граждани в Турция. Това доведе до по-голяма готовност от страна на кюрдите да участват в политиката на

Република Турция, като тази теза се потвърди от политическия възход на Народната демократическа партия, както и от другата крайност – трайната съпротива на войнстващите кюрди – членове на Кюрдската работническа партия.

Анкара прилага десетилетия наред стратегия на репресии и интеграция и е постигнала само символично разрешаване на кюрдския въпрос. Същата стратегия с нова сила тя отново започна да прилага през 2015/2016 г., като я разшири в целия регион. Интернационализацията и „секюритизацията“ на кюрдския въпрос сред турските управляващи елити са ключовите двигатели на това развитие. Стратегията на Турция за кюрдския въпрос след 2015 г. все пак се основава на предположението, че кюрдската войнственост е форма на тероризъм, която може да бъде премахната чрез продължителна кампания срещу бунтовниците – главно Кюрдската работническа партия в Турция и Ирак и Партията за демократично единство в Сирия. Стратегията на Анкара във вътрешен план е свързана с тежък за сигурността антитероризъм, а в регионален план се основава на концепцията за „превантивна намеса“, която претендира за правото да прилага сила за отбранителни цели. Постоянен инструмент за поддържане на регионалната стабилност са трансграничните операции за борба с тероризма, като преследване и елиминиране на терористични структури. Анкара оправдава продължителността на тези операции със Сирия и Ирак, които за нея са подкрепящи и приемащи, макар и без тяхно искане или съгласие. Създавайки постоянен турски военен или административен контрол върху територии, които не принадлежат на Анкара, тя прилага в действие концепцията си за превантивна намеса, която ще има далечни последици за региона. Най-голямата разлика между действията на Турция срещу кюрдското население през 90-те години на миналия век и през 2000 г. е нейното регионално разширяване на антитерористичните операции в Сирия и Ирак. Това превръща кюрдския въпрос от вътрешен проблем за Турция в регионален фактор за нестабилност. От 2015 г. до ден днешен турската армия е извършила повече от 400 военни операции в Северен Ирак за прекъсване на комуникационните и логистичните връзки на Кюрдската работническа партия, унищожаване на бази на Кюрдската работническа партия и възпрепятстване на обединението на Кюрдската работническа партия и Партията за демократично единство в Сирия и Партията за свободен живот на Кюрдистан в Иран. От август 2018 г. Турция създаде десетки военни бази на иракска територия като буфер

срещу бойците от Кюрдската работническа партия, които възнамеряват да проникват в Турция, създавайки „джобове“ с дълбочина от 15 до 20 км в районите на Авашин-Басян и Хакурк в Ирак. Турция извършва и редовни въздушни удари в северозападната част на Ирак – Синджар, която е под влияние на Кюрдската работническа партия. През май 2019 г. Анкара разшири военното си присъствие в района на Ирак, в Хакурк, който е близо до турско-иранската граница, и създаде допълнително още десет постоянни бази. От юни 2020 г. Анкара постепенно започна да привлича иранската държава срещу Кюрдската работническа партия и Партията за свободен живот на Кюрдистан в замяна на подкрепа срещу санкциите на САЩ срещу Техеран. Много е малка вероятността турското военно присъствие да се разшири извън обсега на ефективното въздушно покритие поради трудния терен на планинската верига Кандил и възможността да претърпят големи загуби в партизанската война на изтощение. Все пак линиите за доставка и мобилност на Кюрдската работническа партия са ограничени.

Турция приложи и друг елемент от регионалната антикюрдска стратегия, като отмени териториалните придобивки, които Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана постигнаха по време на гражданската война в Сирия и борбата им срещу „Ислямска държава“. От 2016 до 2019 г. Турция проведе три операции основно с цел да елиминира Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана и да не допусне те да се обединят със сирийските райони Африн и Джазира. Това принуди Партията за демократично единство да търси подкрепа от сирийския режим и руските сили, които отново влязоха в сирийските кюрдски райони, граничещи с Турция. Щетите от тези три операции включват преселението на 150 000 сирийски кюрди от Африн и на около 200 000 кюрди, араби и други от района на Тал Абиад и Рас ал Айн. Такова преселение имаше още през 2015/2016 г. от района на Тел Хамис и Тел Рифаат в резултат на настъплението на Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана. Според президента Ердоган сирийските арабски бежанци, пребиваващи в Турция, могат да заместят разселените сирийски кюрди след последната турска операция.

Друг важен елемент от регионалната стратегия на Турция за борба срещу Кюрдската работническа партия е нейната дългогодишна практика за разделяне на кюрдските общности чрез използване на многобройните им съществуващи социални различия и

общностни лидерски интереси. Връзката между Турция и Кюрдската демократическа партия е ключова за Анкара при разделянето на кюрдското единство. Основата на тези отношения е териториалната автономия на кюрдската автономна област, за която Турция се опасява, че ще създаде прецедент за амбициите на кюрдите за независимост в целия регион. Това е така, защото кюрдската автономна област разчита в значителна степен на продажбите на петрол, за да се поддържа, и непрекъснатостта на тези продажби зависи от Турция поради географията на тръбопровода в района. Анкара изигра умело картите си, насърчавайки модел на междуправителствено икономическо сътрудничество, в който елитите на Кюрдската демократическа партия се възползват от увеличена търговия, бизнес привилегии, продажби на петрол и корупция. Президентът Ердоган беше домакин на политическото ръководство на Кюрдската демократическа партия няколко пъти при посещения на високо равнище през последните години, дори след като Барзани проведе референдум за независимост на кюрдите през 2017 г. Явно ръководството на Кюрдската демократическа партия преценява, че ще загуби много повече при подкрепа на транснационалната програма за освобождение на кюрдите, която противоречи на турските интереси. Анкара също така използва идеологическата вражда между кюрдски групи в Сирия, Ирак, и дори в самата Турция, за да прилага принципа „разделяй и владей“. Кюрдската демократическа партия има по-патриархален, консервативен и племенен характер, ориентиран към компромиси, и е съюзник на САЩ. Кюрдската работническа партия остава с марксистки характер, свързана е със Сирия/Иран и се стреми към нов социален ред под ръководството на Кюрдската работническа партия. Анкара предприе репресивни действия срещу всички кюрдски политически партии, които смята за свързани с идеологията на Йоджалан, и толерира свързаната с Барзани Кюрдска демократическа партия в самата Турция. Отношенията на Турция с Кюрдската демократическа партия направиха западната част на кюрдската автономна област сложна зона за транснационална кюрдска съпротива. Турция се опита да приложи политиката си към Кюрдската демократическа партия в Ирак, като приложи същата политика и към Кюрдския национален съвет в Сирия, която се противопоставя на режима на Асад. Кюрдският национален съвет се стреми да поддържа териториалната цялост на Сирия на федеративна основа, но не държи никаква земя в Североизточна Сирия и има малко политическо влияние. Подкрепата на Анкара за Кюрдския национален съвет разделя

политическия глас на сирийските кюрди и засилва позицията на Турция в борбата ѝ срещу тероризма, т.е. срещу Партията за демократично единство, защото може да покаже способността ѝ да работи с „по-умерени“ кюрдски групи. Това разграничение обаче Турция прави само извън собствените си граници.

Тази политика на турската държава на пръв поглед дава резултат: възможностите на Партията за демократично единство да установят по-голяма автономия намаляха, Кюрдската работническа партия е блокирана в планините Кандил, турската Демократическа партия на народите е с минимализирани възможности, а разделенията в кюрдската транснационална общност се задълбочават. Но въпреки това резултатите от воденето на тази политика могат да се окажат доста заблуждаващи. Прилагането на политика от страна на Турция на антикюрдски милитаризъм, който залага преди всичко на репресии и третира всеки като терорист, който се застъпва за по-голямо кюрдско политическо представителство, повече колективни права или по-голяма автономия, няма как да няма негативни последици за Турция. Вероятният резултат от всичко това във времето е друг конфликтен период. В резултат на военните способности на турската държава и постигнатите резултати в битката срещу кюрдите Анкара подценява дълбочината и възможностите им за съпротива. Турските кюрдски избиратели продължават да подкрепят Демократическата партия на народите и много от лидерите на тази партия, които са в затвора, продължават да предизвикват управляващите на Турция. Кюрдската работническа партия и Партията за демократично единство имат авторитарен характер, използват репресивни методи и прилагат терористични действия. Те имат избирателни райони, което им позволява да отговарят на практики, прилагани от турската държава. Турският милитаризъм просто ускорява вербуването на нови бойци. Дори Кюрдската демократическа партия на Барзани и Кюрдският национален съвет демонстрират нарастващ дискомфорт от военните намеси на Турция. Под натиска на САЩ Кюрдският национален съвет и Партията за демократично единство участват в кръг преговори, които биха могли да успокоят милитаризма на Турция, но техните различия вероятно ще попречат на постигането на значимо споразумение. Международните позиции на Турция страдат от нейния антикюрдски милитаризъм. Операциите ѝ постигат тактически успехи, но са с отрицателен резултат като представяне пред международната общественост, тъй като Партията за демократично единство спечели глобални симпатии. С тези си действия Турция създаде дългосрочна

уязвимост, като ангажира своите военни в Сирия, а подобно ангажиране може да изкуши актьори, като режима на Асад или някои други държави от Персийския залив, да спонсорира кюрдски въоръжени групи срещу нея. В регионален план тактиката за секюритизация на Анкара доведе до грабеж на едро на Африн от сирийските партньори на Турция, масово разселване на сирийските кюрди и нарастващи допълнителни щети в Ирак. В Ирак нарастващата военна активност на Турция поражда недоволство поради допълнителните щети, които произвежда. Кюрдската демократическа партия се опасява от постоянно присъствие на Турция в кюрдската автономна област и по-ярки протести от страна на Багдад. В Сирия Анкара е изправена пред бунт срещу собствените ѝ сили в Африн от въоръжени групи, свързани с Отрядите за народна самоотбрана, – „Гневът на маслините“ и „Силите за освобождение на Африн“. Регионалният милитаризъм на Турция може да улесни завръщането на радикални ислямистки групи, което може да доведе до компрометиране на международните ѝ позиции. Турските военни действия отслабват Партията за демократично единство/Отрядите за народна самоотбрана в Сирия, но насочват свързани с Кюрдската работническа партия сили в иракските райони Синджар и Махмур, които могат да увеличат пространството за радикални ислямистки групи. С прилагането на репресивния подход от страна на Анкара има голяма вероятност да се постави основата на следващия кръг конфронтация и създаване на нови проблеми, без да се предлага нищо иновативно за решаване на проблема. Основната философия на турската държава си остава ускоряването на кюрдската асимилация в рамките на централизираната държава, основана на тясна турска идентичност у дома и репресия на кюрдските движения зад граница. Без преосмисляне на това какво означава да бъдеш „турски“, разрешаването на кюрдския въпрос ще остане трудно. Европейският съюз трябва да увеличи натиска си спрямо Турция, за да ограничи регионалния си милитаризъм и да отвори вътрешното си политическо пространство за избраните кюрдски представители, за да се ангажират ефективно в националната политика като най-добър дългосрочен контрапункт на Кюрдската работническа партия и войнствеността на Партията за демократично единство. Регионалният милитаризъм на Турция може да бъде ограничен чрез по-голяма подкрепа за граничните сили за сигурност на Ирак чрез Мисията на ООН, за подпомагане на Ирак или Консултативната мисия на ЕС. Иракските сили трябва да „държат турците навън от територията си и Кюрдската

работническа партия под контрол“ на своя територия. ЕС категорично трябва да осъди турските практики на разселване на кюрди в Сирия, както и да признае важната роля на Турция за приемането на милиони сирийци. Новото блискоизточно геополитическо решение е в етап на формиране, а кюрдският фактор е ясно, че ще играе ключова роля в него. Решението за новата архитектура на сигурност в Близкия изток и в Черноморския район е от стратегическа важност и за България поради следните причини:

А. Турция е активен участник в промяната на района и е подложена на силно въздействие от събитията, особено от тези, генерирани от кюрдския фактор, бежанския натиск, участието на Турция в либийската гражданска война и ангажирането ѝ в Нагорни-Карабах. Военните действия срещу Кюрдската работническа партия бяха възобновени през юли 2015 г. Конфликтът с Кюрдската работническа партия доведе до интензивни бойни действия в Югоизточна Турция, вследствие на което най-малко 2750 души бяха убити, около 100 000 загубиха жилищата си и около 400 000 бяха изселени. Турските сили за сигурност извършват стотици операции. Със стартирането на бойните действия и последващите събития в Черноморско-Средиземноморския район за България може да има привнесени ефекти, заради които реакцията ни трябва да бъде бърза и точна, за да не ни изненада факторът време. Демографските ни особености, слабата икономика и присъствието на кюрдска общност в България могат да ни направят уязвими.

Б. Поради предизвикателства, които поставя сегашното развитие в Близкия изток и Черноморския район, можем да мобилизираме дипломатическия си ресурс, използвайки нашето членство в ЕС и НАТО, и да постигнем геополитически предимства.

Целта на студията да се дефинира стратегическото позициониране на кюрдския фактор в блискоизточното геополитическо уравнение и възможното му решение е постигната. Това беше направено, като се изследваха генезисът и еволюцията на турския и кюрдския национализъм и се разгледа актуалната военнополитическа ситуация в компактно населяваните от кюрди райони на Турция, Сирия, Ирак и Иран, фигуративно определени като четирите направления на кюрдския фактор в Близкия изток.

Литература

1. **Ангелов**, Пламен. Кюрдският фактор в блискоизточното геополитическо уравнение. София: Г. С. Раковски, 2016.
2. **Визия 2020: България в НАТО и европейската отбрана.** Решение на Министерския съвет № 690 от 3.10.2014 г.

3. **Кисинджър**, Хенри. Световен ред. Глава III. Ислямизмът и Близкия изток: свят в безредие. София: Труд, 2015.
4. **Минчев**, Огнян. [онлайн]. <https://ognyanminchev.wordpress.com/>
5. **Спасов**, Теодор. Кюрдите – основното, което трябва да знаем за тях. [онлайн]. https://www.actualno.com/columnist/article/1138/author_id/29;www.academia.edu/3983109/Democratic_Confederalism_as_a_Kurdish_Spring_the_PKK_and_the_quest_for_radical_democracy
6. **Arming** Iraq's Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict. Crisis Group Middle East Report No158, 12 May 2015. [online]. <http://www.crisisgroup.org/>
7. **Awaiting** the backlash: The Kurdish question and Turkey's new regional militarism. Erwin van Veen, Engin Yüksel & Haşim Tekinş. Clingendael Institute, 2020.
8. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/87/Autonomous_Region_Kurdistan_en.png
9. <http://cabinet.gov.krd/p/page.aspx?l=12&s=030000&r=317&p=229&h=1>
10. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/02/kirkuk-foreshadows-challenges-post-isil-iraq-150224094753681.html/>
11. <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/turkey-cyprus/turkey/b077-a-sisyphian-task-resuming-turkey-pkk-peace-talks.aspx>
12. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201286_127%20yeniraporson.pdf, *SURİYE'DE KÜRT HAREKETLER*, ORSAM (reviewed 2.08.2012)
13. **Middle** East Review of International Affairs, Vol. 17, No. 2 (Summer 2013), Rodi Hevian.
14. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook
15. **Yavuz**, M. Hakan. (2001) Five stages of the construction of Kurdish nationalism in Turkey. – In: *Nationalism and Ethnic Politics*, 7:3, 1-24, DOI: 10.1080/13537110108428635.